

ARS NATURA, NATURA MORTE

slika prirode kroz istoriju i mesto čoveka u njoj

Priroda je jedna od prvih stvari sa kojima se čovek susreo kao svesno biće. U početku se plašio od njenih fenomena, kasnije se divio njenoj lepoti, bio fasciniran nebrojenim formama i oblicima koje je stvarala. Međutim, uvek je nalazio načine da živi u njoj i sa njom, na kraju krajeva, iz nje je potekao, u njoj obitava i u nju se vraća. Prostor estetizovane prirode pretapao se sa autentičnim staništem i u osnovi njegove upotrebe i simboličkog značenja uvek je stajala ideja o plodnoj i pitomoj prirodi, mestu, zemaljskog raja. Ideja pejzaža, međutim, ne podrazumeva bezinteresni pogled na prirodu kakva jeste. Umesto toga, ona je kulturno konstruisana posledica čovekove transformacije prirode. Svaki pejzaž je funkcionisao kao snažan ideološki koncept, čija istorija otkriva načine na koje su određene političke i društvene strukture predstavljale sebe i svoj svet, i poput drugih takvih konstrukcija, često prikrivale nasilje nad kulturama koje su im prethodile. Predstave prirode se u umetnosti javljaju veoma rano. Još od prvih pokušaja na pećinskim zidovima priroda postaje i ostaje jedno od primarnih interesovanja umetnika. Omiljene teme egipatskih i antičkih umetnika koji su radili mozaike, bile su upravo predstave životinja u borbi, mrtvih priroda i pejzaža. Gaj Plinije Stariji u svojoj "Naturalis historia" spominje čuveni slučaj antičkog slikara Zeukisa koji je tako realno naslikao grožđe da su ptice pokušavale da slete na sliku.

U periodu rane renesanse, u okvirima humanističke teorije umetnosti, opšte je važeća Aristotelova definicija, da je umetnost imitacija prirode (mimesis); Aristotel uči da umetnost prevazilazi kopiju stvarnosti, i da prikazuje prirodnu i ljudsku stvarnost kakva treba da bude, tj. kako ona odgovara svojoj istinskoj ideji. Ovako shvaćena umetnost je imala i svoju didaktičku funkciju, njen zadatak je bio da vaspita posmatrača, da mu prenese određene „poruke“ putem slika. Što je neko delo verodostojnije odslikavalo prirodu, odnosno njenom idealtipskom obrascu, ono je bilo bolje i savršnije. Pored imperativa prirode u renesansnoj teoriji, samoj slici prirode – pejzažu, nije bilo lako da dobije status legitimnog umetničkog žanra. Naime, teorija umetnosti je, kao i teorija književnosti, preuzela iz antičke retorike princip hijerarhije žanrova. Po tom principu postoje tri osnovna načina govora: visoki, niski i srednji stil, koji odgovaraju podeli u društvu. Visoki stil iz retorike po svom socijalnom statusu obraćao se vladarima- herojima, i odgovarao je tragediji u književnosti, odnosno istorijskom slikarstvu u likovnoj umetnosti. Srednji stil se obraćao građanskom staležu putem komedije, čiji je umetnički pandan bilo žanr slikarstvo, a niski stil seljacima, satikom, kojima odgovara pastoralni pejzaž i mrtva priroda. Po ovakvom shvatanju pejzaž i mrtva priroda su najniži oblici predstavljanja u likovnoj umetnosti i zasnivaju se na estetskim normama proisteklim iz filozofskog sistema "Arbor porphyriana" (nazvano po kasno antičkom filozofu Porfirijusu), gde su neživotni i mrtvi predmeti najniži oblici postojanja. Zanimljivo je da se ovaj svojevrstni kanon javlja upravo u periodu narušavanja tradicionalnog sistema privilegija i tranzicije feudalnog društva u kapitalističko, čime postojeća elita pokušava da tačno odredi mesto svakoj klasi i grupi u društvenoj hijerarhiji. Ovakva hijerarhija žanrova je opšte važeći stav intelektualnih krugova XVI i XVII veka, i sve do perioda romantizma nije dovođena u pitanje.

U svakom ideološkom govoru, pa i onom koju uključuje prirodu i njenu sliku, pejzaž, lično prerasta u javno i političko, i obrnuto. Tako u čvrsto definisanoj konstelaciji odnosa grada i prirode, priroda funkcionise kao utočište, prirodni raj, mesto zaštićene privatnosti. Kao prostor zaštićene slobode, priroda je snažan simbol narodne samosvesti i demokratske konotacije proistekle još iz renesansnog shvatanja o jedinstvu urbanog i ruralnog pejzaža kao alegorije dobre vladavine. Ovakvo tumačenje političkog pejzaža je svojom strukturom, zasnovanoj na jedinstvu prirode i grada, trebalo je da ponovi idealno ustrojstvo sveta. Ambivalentno shvatanje prirode u novovekovnoj kulturi je u velikoj meri artikulisalo i samorazumevanje pojedinca,

odražavajući promene u koncepciji o idealnom životu.

Ideja „prirodnog“ vrta postala je otelotvorenje novih stavova o čovekovoj sposobnosti da spozna božansko poreklo harmonije koja postoji u prirodi i da, zauzvrat, bude moralno oplemenjen. Priroda se našla u središtu estetskih interesovanja, istovremeno kao model lepog i dobrog, ali i kao oblast koja uključuje fizički svet i subjektivnu sferu duha. U istoriji vrtne umetnosti, ideja o „pravom“ vrtu, kao senzualno subjektivnom polju čovekovog iskustva, bila je neraskidivo povezana sa odbacivanjem „starog stila“ francuskog vrta i njegovog statičnog rasporeda i prihvatanjem engleskog vrta i koncepta pitoresknog pejzaža epohe romantizma. Tada se prvi put priroda svesno arificirala tako da izgleda „prirodno“. Vrt je postao pejzaž, umetnička slika koja verno reprezentuje prirodu i omogućava njen emocionalni doživljaj.

Od kada je čovečanstvo pre oko 200 godina zakora čilo u industrijsku revoluciju, ne prestaje uništavanje prirode i prirodnih resursa. Suluda želja za progresom i bogaćenjem dovela nas je do toga da smo izazvali ekološku katastrofu nesagledivih razmera koja pretila da poništi godine evolucije i uradi ono što čak ni mnogobrojni asteroidi i ratovi nisu uspele, a to je da unište život na planeti. Kako je ljudska misao napredovala, ideja prirode se menjala, a današnji koncept prirode zasnovan je na problemima koja razmatraju prirodu kao objekt naučnih istraživanja, oko kojih se uzdiže čitava filozofska misao koja omogućava njenu spoznaju. U pitanju su dve prirode, jedne prirode kao takve, i druge prerađene, stvorene čovekove prirode. Ta stvorena čovekova „priroda“ često je u koliziji sa pravom prirodom.

Tužno je kad ideja o netaknutoj prirodi i zelenilu postane želja, san. Savremeni čovek se danas suočava sa mnogobrojnim izazovima i pretnjama. Svakako najveći izazov je onaj ekološke prirode. U situaciji kada su savremeni gradovi postali betonske i asfaltne džungle, male oaze zelenila i parkova predstavljaju pravu retkost i bogatstvo. Još od antičkih vremena parkovi i priroda su bili mesta uživanja (*locus amoenus*), asocijacija na zlatno doba čovečanstva, ali i mesta na kojima se ljudska misao uzdizala. Sama tehnološka priroda digitalnih radova doprinosi prevazilaženju ambivalentne pozicije prirode i savremene umetnosti. Savremena umetnost se delimično zbog karaktera produkcije i reprezentacije udaljila od prirode kao izvora inspiracije, a galerijski način prezentovanja umnogome je doprineo ovakvom stanju. Radovi koji su smešteni po celoj bašti imaju za cilj da posetioca navedu na neku vrstu potrage i aktivnije angažovanja u promišljanju i recepciji sve prisutnijih problema ekološkog zagađenja i uništavanja prirode.

Saša Janjić & Katarina Mitrović